

УДК 616-001.28 : 574.91

Н.В. ГУНЬКО,
*кандидат географічних наук,
завідувач лабораторії медичної демографії
ДУ “Науковий центр радіаційної медицини АМН України”*

УРОКИ ЧОРНОБИЛЮ: ЕКОЛОГІЧНА МІГРАЦІЯ

Постановка проблеми. Сучасні засоби інформації майже щодня повідомляють про масштабні природні, техногенні, соціально-політичні або військові надзвичайні ситуації та катастрофи, які відбуваються як у світі, так і в Україні. Досить часто при цьому наголошують, що уряд використав такі заходи захисту населення як евакуацію або переселення. Відповідно до міжнародної класифікації міграцій населення за причиною, що їх зумовила, вони належать до екологічної міграції. А осіб, які змушені залишити місце свого постійного проживання і переміщуються в межах своєї країни або перетинають її кордон внаслідок різкого погіршення стану навколишнього середовища або через екологічні катастрофи, називають “екологічними біженцями” або “екологічними мігрантами” [1]. На думку вчених багатьох країн, даний науковий напрям досліджень найменш вивчений.

Загальновідомо, що розвиток людства неможливий без врахування досвіду попередніх поколінь. Тому досвід України щодо проведення масових організованих міграцій із радіоактивно забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (ЧАЕС) територій є, безумовно, неоціненним і потребує узагальнення та врахування при розробці можливих сценаріїв ліквідації наслідків аварій на ядерних об’єктах. Через двадцять п’ять років після аварії усі міжнародні організації та науковці одностайно визнають, що для суспільства вона була несподіваною. Вибух четвертого енергоблоку ЧАЕС у квітні 1986 р. вперше спростував теорію цілковитої безпеки атомних електростанцій та довів, що деякі сценарії розвитку подій на ядерних об’єктах неможливо спрогнозувати та запобігти їх тривалим наслідкам для довкілля і населення. Зусилля України й інших країн щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (ЧК), отриманий при цьому досвід, змусив світове співтовариство визнати, що помилки в експлуатації АЕС у одній країні можуть впливати на екологічну безпеку багатьох країн. На нашу думку, феномен аварії полягає ще і в тому, що вона стала поштовхом до визнання факту можливої міграції населення у зв’язку з екологічним неблагополуччям.

Мета статті — детальний аналіз кількісних та якісних величин, які характеризують обсяги, напрями, структуру міграційних потоків із радіоактивно забруднених територій держави впродовж 1986–2010 рр. Оцінка змін геодемографічного та соціально-економічного характеру як у регіонах-донорах, так і в регіонах-реципієнтах.

Об’єктом дослідження є екологічна міграція населення із радіоактивно забруднених територій (РЗТ) України та її наслідки для територіальної організації суспільства. Дже-

релами первинних даних щодо екологічної міграції внаслідок аварії на ЧАЕС впродовж 1986—1989 рр. (період приховування інформації під грифами “Таємно” та “Для службового використання”) були списки евакуйованих (квітень — червень 1986 р.) та “Сповіщення на евакуйованих”, у 1990—2007 рр. — дані МНС та Держкомстату України щодо кількості переселених із РЗТ. У дослідженні також використано матеріали уряду, архівні матеріали, статистичні довідники, наукові звіти, літературні джерела, дані вибіркового обстеження та деяку іншу інформацію.

Виклад основного матеріалу. Досвід досліджень міграційного руху, спричиненого ЧК, свідчить, що у випадку аварії на АЕС можливі певні варіанти розвитку подій для населення, а саме: евакуація (термінове організоване примусове виселення), організоване переселення (добровільне або гарантоване), відмова від виїзду з небезпечної зони, стихійна міграція (терміновий самостійний виїзд). За напрямками потоків міграція може бути спрямована до екологічно небезпечної території та з неї. Спинимось детальніше на кожному із можливих варіантів розвитку подій.

Евакуація жителів України із 30-км зони навколо ЧАЕС бере початок 27 квітня 1986 р., коли було вивезено жителів із м. Прип'ять. Протягом десяти діб було евакуйовано населення з м. Чорнобиль, залізничної станції Янів та 47 сіл Чорнобильського району Київської області (обл.). У наступні дні — ще з 22 сіл Житомирської та Київської областей. Всього протягом 50-ти діб було евакуйовано 91,2 тис. осіб із 71 населеного пункту, причому в два села Київської обл. (Нівецьке і Черемошня) жителів було реєвакуйовано вже у липні 1986 р. Зазначимо, що питання реєвакуації населення розглядалося ще неодноразово [2], але вона не була здійснена.

Структура евакуйованого населення за зайнятістю в суспільному виробництві була така: робітники та службовці — 44,7 тис. осіб (49 %), колгоспники — 5,3 тис. осіб (5,8 %), пенсіонери — 16,5 тис. осіб (18,1 %), діти — 24,7 тис. осіб (27,1 %) [3].

Враховуючи економіко-географічне положення ЧАЕС, спочатку для розселення евакуйованих було обрано населені пункти Поліського, Іванківського, Бородянського, Макарівського та Народицького районів. Потім — Баришівського, Володарського, Переяслав-Хмельницького, Сквирського, Фастівського, Яготинського. Подальше визначення рівнів забруднення довкілля у 30-км зоні стало підставою для визнання неможливості постійного проживання людей на цих територіях і прийняття урядових рішень щодо будівництва постійного житла для евакуйованих у різних регіонах України. За станом на кінець 1989 р. понад 4,2 тис. евакуйованих проживало у 228 містах та 114 сільських населених пунктах (села, станиці, хутори, аули) дванадцяти республік колишнього СРСР.

Наступна хвиля екологічних міграцій бере початок у 1989—1990 рр., коли уряд приймає ряд рішень [4—6] щодо гарантованого обов'язкового (зона 2) та добровільного (зони 3 та 4) переселення. У цих урядових документах було визначено терміни проведення переселення (1990—1992 рр.), його обсяг, перелік поселень, з яких необхідно виселити мешканців, та в які вони повинні мігрувати (8 малих міст, 9 селищ міського типу і 66 сіл). Також уряд передбачав здійснення певних організаційних заходів як у районах виходу (РЗТ, регіон-донор), так і на радіаційно чистих територіях (регіони-реципієнти). Планувалося переселити у міські поселення 19,7 тис. осіб, із них 46 % у смт Брусилів і Пісківка, в сільські — 38,5 тис. осіб. Причому в Переяслав-Хмельницькому та Згурівському районах Київської обл. та Брусилівському районі Житомирської обл. було заплановано найбільш компактне розселення переселенців.

В цілому, програма переселення була орієнтована на внутрішньообласні міграційні потоки та передбачала дотримання принципу максимального збереження територіально-адміністративних (район, сільрада), виробничих (колгосп, радгосп, відділення господарства) та поселенських структур (поселення з їх населенням), що давало б змогу

зберегти наявну соціальну структуру та мало б сприяти адаптації переселенців у нових місцях проживання. Переважну більшість переселень планували здійснити з Київської (21646 осіб, 8721 сімей) та Житомирської (19599 осіб, 8480 сімей) областей (рис. 1 та 2).

За майже двадцять п'ять років, що минули, із РЗТ за сприяння держави мігрувало понад 52,2 тис. сімей або 165 тис. осіб, з них: 91,2 тис. осіб це евакуйовані у 1986 р. та понад 74 тис. переселенців із зон 2–4 [7].

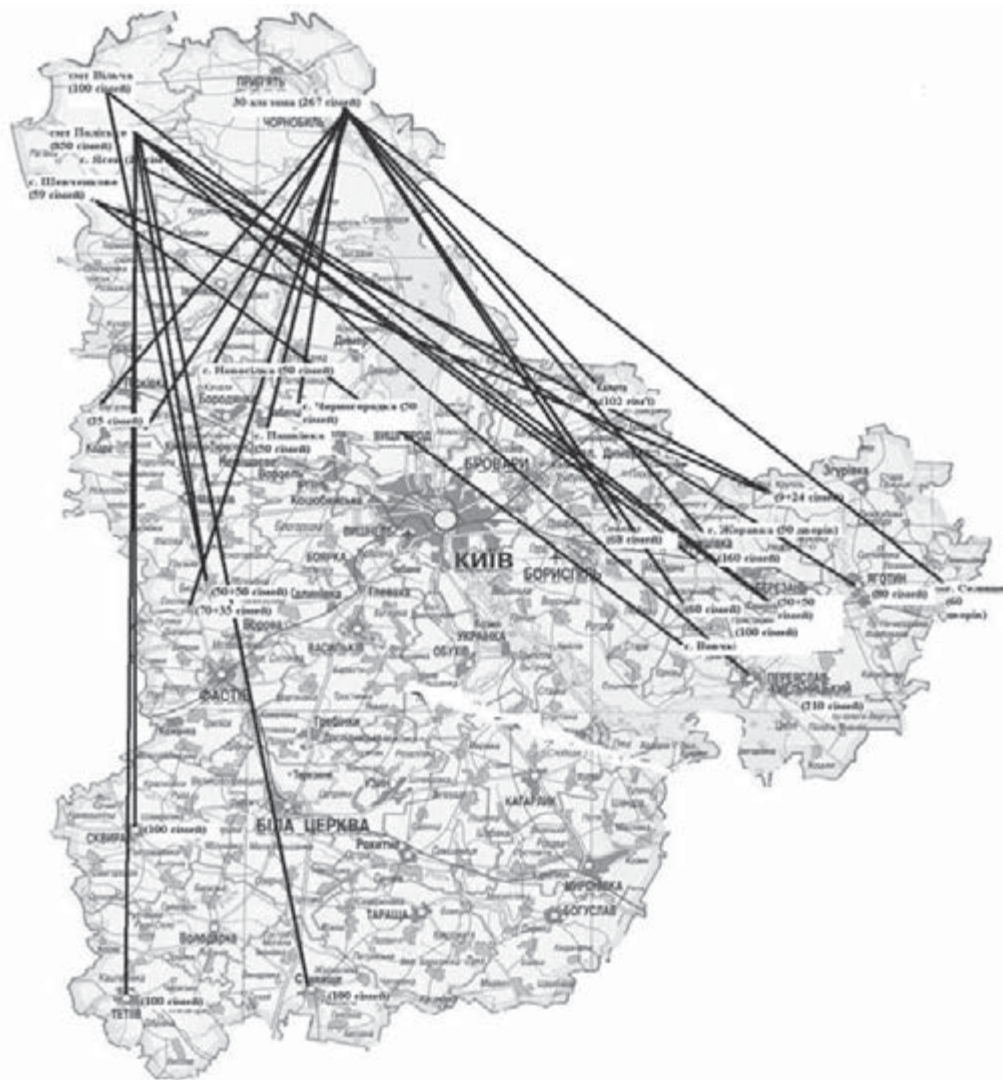
Джерело: Постанови Ради Міністрів УРСР № 224-р від 28.06.1989 р. та № 333 від 30.12.1989 р.

Рис. 1. Заплановані напрямки та обсяги міграційних потоків із зони 2 Житомирської області, кількість сімей

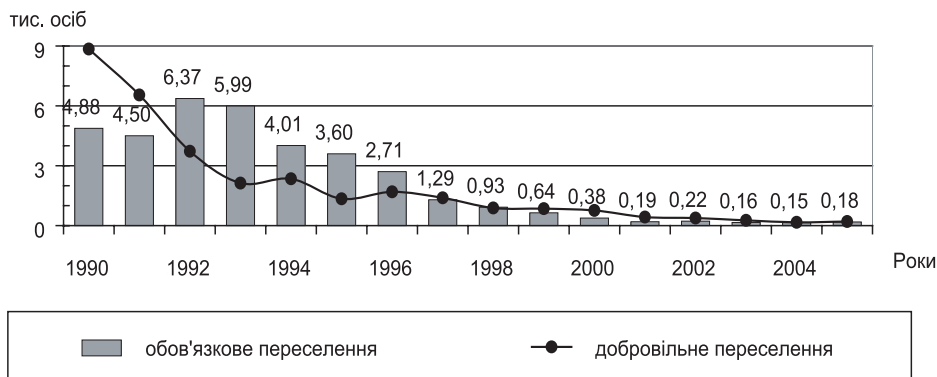
Кількісні дані щодо обсягів організованого переселення із РЗТ впродовж 1990–2006 рр. свідчать (рис. 3), що пік міграційних переміщень за обов'язковим переселенням був у 1992 р. (понад 6,0 тис. осіб), за добровільним – у 1990 р. (майже 8,9 тис. осіб). У 1990–1991 рр. обсяги добровільних переселень були більшими, ніж обов'язкових. У 1992–1997 рр., навпаки, активніше відбувалося обов'язкове переселення. У подальші роки, за поступового скорочування обсягів усіх переселень, кількість добровільних мігрантів залишалась стало більшою. З 2007 р. програму переселення перестали фінансувати.

Наразі обов'язкове переселення, що планувалося здійснити впродовж 1991–1992 рр., не виконано у повному обсязі, й у зоні 2 проживає майже 3,7 тис. осіб, із них 600 осіб (308 сімей та 153 одиниці) мають бажання переселитися на радіоактивно не забрудненні території.

Джерело: *Постанови Ради Міністрів УРСР № 224-р від 28.06.1989 р. та № 333 від 30.12.1989 р.*

**Рис. 2. Заплановані напрямки та обсяги міграційних потоків із зон 1 та 2
Київської області, кількість сімей**

Джерело: дані Держкомстату України

Рис. 3. Обсяги міграційних потоків за обов'язковим і добровільним переселенням, 1990–2006 рр., тис. осіб

Дослідження сегментації міграційних потоків із зони 2 за місцями виходу та входу показало, що у перші три роки переселення, переважно, проводилося із поселень Київської обл. Наприклад, у 1991 р. було переселено понад 1,6 тис. сімей, або 4,9 тис. осіб, у т. ч.: 4,0 тис. осіб, або 81,0 % від усіх переселень з Київської обл., 0,9 тис. осіб – Житомирської обл. (рис. 4) та 2 особи – з Чернігівської обл. (переселення у межах області). З 1993 р. збільшуються обсяги переселень у Житомирській обл. від 47,3 % загальнодержавних значень у 1993 р. до 99,0 % – у 2001 р.

Джерело: дані Держкомстату України

Рис. 4. Напрямки та обсяги міграційних потоків із зони 2 Житомирської та Київської областей, 1991 р., осіб

Подальше накопичення знань стосовно рівнів радіоактивного забруднення спонукало уряд на початку 90-х років до прийняття рішень щодо включення до РЗТ поселень ще дев'яти областей, що сприяло активізації міграційного руху і в них (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги обов'язкового та добровільного переселення із радіоактивно забруднених територій України у 1994 та 2001 рр., осіб

РЗТ	1994 р. переселення:		2001 р. переселення:	
	обов'язкове	добровільне	обов'язкове	добровільне
Україна	4017	2342	194	429
Волинська обл.	0	43	0	13
Житомирська обл.	1611	1623	192	230
Київська обл.	2141	88	2	10
Рівненська обл.	265	440	0	90
Черкаська обл.	0	3	0	3
Тернопільська обл.	0	2	0	2
Чернівецька обл.	0	0	0	3
Чернігівська обл.	0	143	0	78

Джерело: дані Держкомстату України

Відсутність достатньої кількості житла для переселенців та відповідної інфраструктури в межах “своїх” областей зумовлювали те, що жителі РЗТ мігрували до інших регіонів. Наприклад, у 1991 р. (рис. 3) із поселень зони 2 Житомирської обл. був 21 міграційний потік (від 2 осіб у Рівненську, Херсонську, Чернігівську області та Росію до 862 осіб — внутрішньообласні переміщення), у Київській обл. — 16 (від 1 особи — до Сумської обл. до 899 осіб — внутрішньообласні переміщення).

Аналіз спрямування міграційних потоків свідчить, що за минулі роки понад 90 % переселенців із зони 2 залишалися мешкати на терені України, причому від 55 % до 95 % у різні роки і на різних територіях — у межах «своїх» областей.

Причому мігранти із зон 3 та 4 (добровільне переселення) мали більші можливості для вибору місць вселення, і в окремі роки до 29 % з них виїхали за межі України.

Матеріальне стимулювання переселення жителів РЗТ (економічний регламентуючий фактор), що передбачало певні пільги та компенсації, сприяло їх міграційному відтоку на чисті території та стримувало повернення до РЗТ. Вибіркове дослідження показало, що приживаність переселенців у місцях вселення була від 54 до 100 % і залежала від року вибуття із РЗТ, типу поселення (міське, сільське) та виду переселення (найкраща — при переселенні “село—село” в межах області) [8].

Аналіз інформації щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС дає підстави включити до організованих екологічних мігрантів також працівників різних галузей господарства та військовослужбовців, яких залучали, починаючи з 1986 р. і дотепер, до різних видів робіт на РЗТ; осіб, які будували житло та об'єкти соціальної інфраструктури для евакуйованих та переселенців у різний час і у різних регіонах України; постраждалих дорослих та дітей, які згідно з чинним законодавством щороку виїжджали на оздоровлення та лікування (окремі програми допомоги урядів Німеччини, Республіки Куба, Франції, Японії та ін.).

Загальновизнаними є факти відмови частини жителів РЗТ залишати рідні місця під час евакуації та переселення, а також повернення певної частини мігрантів знову до залишених поселень. Наприклад, у зоні 1 весь час проживало від 100 до 1200 так званих “самоселів”.

Тривалий час замовчувалась інформація щодо самовільного виїзду населення із РЗТ. Зняття грифу секретності з частини документів підтвердило, що майже 20 тис. осіб виїхало самостійно із м. Прип'ять та прилеглих до атомної станції сіл до початку евакуації [9]. А за розрахунками Ольшевського В.І. та Рубана Ю.Я., тільки впродовж 1987–1991 рр. самостійно із найбільш радіоактивно забруднених областей виїхало понад 72 тис. осіб [10].

Результати досліджень. Організована екологічна міграція з РЗТ поєднувала в собі поетапність і хвилеподібність. Поетапність, по-перше, була пов'язана з тривалим періодом отримання даних стосовно рівнів радіоактивного забруднення та прийняття відповідних рішень урядом. Наприклад, евакуація проводилася спочатку з 5-км зони навколо ЧАЕС, потім – 10-км та 30-км, а переселення – із зони 2, потім – зон 3 та 4. По-друге, з державними пріоритетами черговості, а саме: в першу чергу переселяли сім'ї, у складі яких були так звані «критичні» групи населення (вагітні жінки, діти дошкільного віку та діти із проблемами здоров'я, які через анатомо-фізіологічні особливості найбільш чутливі до дії радіації). Поетапність та хвилеподібність також безпосередньо залежали від обсягів фінансування переселенської програми та термінів введення в дію житла для переселенців.

Аналіз умов проведення екологічної міграції, спричиненої аварією на ЧАЕС, свідчить, що:

1) планування переселення із зон 1 і 2 відбувалося централізовано, і для його проведення використовували кошти з Державного бюджету;

2) евакуація жителів із зони 1 та організоване переселення із зон 2–4 мали плановий характер, пряме економічне стимулювання і передбачали здійснення певних організаційних заходів як у районах виходу (РЗТ або регіон-донор), так і у місцях вселення переселенців (чисті території або регіон-реципієнт);

3) міграційні потоки з РЗТ складалися з організованих і неорганізованих. Зустрічний потік мігрантів не обмежувався (за винятком зони 1);

4) наразі немає підстав для твердження, що екологічна міграція, спричинена аварією на ЧАЕС, завершена.

Як показали дослідження [11, 12], екологічна міграція зумовлювала ланцюгову реакцію змін геодемографічного та соціально-економічного характеру як на РЗТ (регіон-донор), так і на чистих територіях держави, які прийняли переселенців (регіон-реципієнт), а саме:

- підвищення міграційної активності населення України, де у внутрішньо-обласних і внутрішньодержавних переміщеннях РЗТ мають статус міграційного донора на користь регіонів-реципієнтів;
- просторовий перерозподіл населення;
- зміни людності окремих регіонів і різних типів поселень;
- зміни якісного складу населення (як у регіоні-реципієнті, так і на РЗТ) у зв'язку з нерівномірною участю у міграційному русі різних соціально-демографічних груп (частіше мігрували сім'ї, що мали у складі малолітніх дітей; активніше – люди молодого віку, ніж старших вікових груп);
- зміни у режимі відтворення населення РЗТ (короткочасне підвищення рівня народжуваності; відтік молоді зумовлював постаріння населення і, як наслідок, – підвищення рівнів смертності, зменшення середнього віку смерті та показника життєвості населення);
- демографічну кризу у зонах 3 і 4 та демографічну катастрофу – у зонах 1 і 2;
- втрати трудового потенціалу РЗТ (оскільки активніше мігрують особи економічно активного віку) і ріст сукупності пропозиції робочої сили в регіоні-реципієнті;

- зміни у поселенській мережі (у зонах 1 і 2 — скорочення кількості поселень та збільшення малолюдних і безлюдних сіл, всі РЗТ — зниження рівня заселеності; у регіоні-реципієнті — збільшення людності поселень та підвищення рівня заселеності території);
- поліпшення соціальної інфраструктури в регіоні-реципієнті (будівництво, доріг, шкіл і т.д.) і відсутність соціально-економічного розвитку РЗТ;
- зміну традиційного способу життя, а саме: для переселенців це непоінформованість щодо ландшафтних й агрокліматичних особливостей землекористування, етнокультурних традицій та соціально-економічних умов розвитку регіону-реципієнта, для жителів РЗТ — необхідність дотримання заходів протирадіаційного захисту, зміна культури землекористування і т. д.;
- розмивання етнічного складу населення регіону-реципієнта, а на РЗТ — втрати етносу і етнокультурних традицій (зони 1 і 2) та перспективи його втрати у зоні 3;
- розрив сімейних, дружніх, трудових та міжпоселенських зв'язків, труднощі взаємоадаптації з корінним населенням;
- значні фінансові витрати і держави, і індивідуума, спрямовані на підтримку життєдіяльності на РЗТ (з урахуванням загроз і ризиків у кожній зоні) або облаштування в регіоні-реципієнті.

Негативним у здійсненні переселення стало його надто пізнє й довготривале (понад 20 років) проведення, яке так і не завершено у повному обсязі, та наявність міграційних потоків до РЗТ.

На підставі досліджень щодо екологічної міграції, спричиненої аварією на ЧАЕС, законодавчо-правових документів уряду щодо класифікації надзвичайних ситуацій, узагальнення даних літературних джерел та Інтернету стосовно класифікаційних ознак міграційного руху та екологічних негараздів автором розроблено класифікацію екологічних міграцій (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація екологічних міграцій

Класифікаційні ознаки	Категорія міграцій (різновид)	
Походження	— природного характеру — техногенного характеру — військового характеру — соціально-політичного характеру	
Територіальне поширення	— глобальні	
	— міждержавна	— внутріконтинентальна— міжконтинентальна
	— внутрішньодержавна	— макрорівень (країна, економічний район) — мезорівень (республіка, регіон, область) — макрорівень (адміністративний район, місто, сільрада/міськрада) — локальний рівень (підприємство, сільський населений пункт)
Правовий статус	— легальна — нелегальна — напівлегальна	
Тривалість	— тимчасова — тимчасово-постійна — постійна	

Класифікаційні ознаки	Категорія міграцій (різновид)
Добровільність	— добровільна — примусова — вимушена
Кількість мігрантів	— індивідуальна — сімейна — групова — популяційна
Повторюваність	— епізодична — одинична — повторювана
За терміном організації	термінова (евакуація)відстрочена (переселення)

Запропонована класифікація міграцій свідчить, що екологічну міграцію можна досліджувати з різних позицій і рівнів розгляду залежно від обраних класифікаційних ознак, а саме: походження, територіальне поширення, правовий статус, термін реалізації, тривалість, добровільність, повторюваність, кількість мігрантів.

Висновки. Чорнобильська катастрофа спричинила в Україні екологічну міграцію. Вона сприяла підвищенню міграційної активності населення Українського Полісся та суміжних територій, де у внутрішньообласних і внутрішньодержавних переміщеннях РЗТ мали статус міграційного донора на користь чистих територій.

Екологічна міграція населення України, спричинена аварією на ЧАЕС у 1986 р., у часовому аспекті мала дві хвилі. Перша — квітень 1986—1990 рр. (евакуація жителів із 30-км зони навколо станції та їх подальша міграція до моменту отримання постійного житла, залучення різних контингентів до ліквідації наслідків аварії та ін.). Друга — після 1991 р. і дотепер (організоване обов'язкове та добровільне переселення жителів РЗТ, самостійний виїзд жителів із РЗТ та міграція до них, робота вахтовим методом фахівців у зоні 1 та на ЧАЕС, промисловий або “екстрім” туризм, організовані та самостійні поїздки постраждалих осіб до лікувальних та оздоровчих закладів, ін.).

Доведено, що на екологічну міграцію із РЗТ впливали три групи факторів: постійно діючі, які неможливо регулювати (відселення відбувалося, переважно, з поселень Українського Полісся в інші природно-географічні, кліматичні, економічні умови місць вселення); впливаючі певний проміжок часу (демографічний і сімейний склад жителів РЗТ, необхідність залучення до ліквідації наслідків аварії додаткових людських ресурсів); і такі, що їх можливо регулювати (екологічні, нормативно-правові, економічні).

Просторовий перерозподіл населення спричинив зміни людності як окремих регіонів, так і різних типів поселень. На РЗТ сформувався регресивний тип відтворення населення з наявністю тенденцій до депопуляції, що потребує прийняття адекватних рішень для підтримки життєстійкості їх жителів з урахуванням соціально-демографічних профілів кожної із зон радіоактивного забруднення.

Евакуація та переселення жителів із РЗТ, певною мірою, забезпечили захист людей від дії радіації. Але переселення в чисті місцевості триває майже двадцять років й до цього часу у запланованому обсязі не завершено, що знизило його ефективність.

Для України, як і для інших країн, де є ризик виникнення екологічних міграцій, на сучасному етапі до найбільш актуальних напрямів наукових досліджень слід віднести:

- удосконалення статистичного обліку міграційних процесів із екологічно небезпечних територій та об'єктів;

- створення інформаційно-методологічного забезпечення для аналізу екологічних міграцій;
- всебічне дослідження екологічних міграцій як внутрішніх, так і зовнішніх;
- аналіз чинників екологічних міграцій, оцінка їх обсягів та термінів;
- визначення впливу екологічних міграцій на геодемографічний простір та демоекономічний розвиток як держави, так і окремих її регіонів;
- прогнозування та попередження екологічних міграцій.

Післямова. 11 березня 2011 р. сталася аварія на АЕС Фукусіма-1 у Японії, майже через 25 років після аварії на Чорнобильській АЕС в Україні. Але розвиток подій у Японії показав, що незалежно від причин катастрофи та соціально-економічного розвитку держави, вона мала майже такий сценарій, що і в Україні: спочатку — замовчування інформації, намагання своїми силами ліквідувати ушкодження, заспокоювання населення, а потім — визнання серйозності події перед власним народом та світовим співтовариством. Уроки Чорнобилю на цьому етапі не було враховано ...

Джерела

1. Региональная конференция по рассмотрению вопросов беженцев, недобровольно перемещенных лиц, других форм недобровольных перемещений и возвращающихся лиц в странах СНГ и соответствующих соседних государствах : Проект [Текст] / Программа действий, Женева, 30–31 мая 1996 г.; CISCONF/1996/5, 20 мая 1996 г. — 40 с.
2. Ковалевская Л. Чернобыль “ДСП” [Текст] / Л. Ковалевская. — К. : АБРИС, 1995. — 328 с.
3. Гулько Н. Як це було... Рік 1986. Евакуація жителів України із 30-км зони навколо Чорнобильської АЕС [Текст] / Н. Гулько // Проблеми міграції. — 2000. — № 3. — С. 16–22.
4. О переселении жителей двух населенных пунктов Полесского района Киевской области и 12 населенных пунктов Народицкого района Житомирской области, подвергшихся радиоактивному загрязнению в результате аварии на Чернобыльской АЭС [Электронный ресурс] / Распоряжение Совета Министров СССР № 224-р от 28 июня 1989 г. — Режим доступа : [http // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=224-89-%F0](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=224-89-%F0)
5. Про переселення жителів із населених пунктів Народицького району Житомирської області і Поліського району Київської області, а також будівництво для них об’єктів соціально-побутового і виробничого призначення [Текст] / Постанова Ради Міністрів України № 333 від 30.12.89 р. // Перелік важливіших рішень Уряду Української РСР по усуненню наслідків аварії на Чорнобильській АЕС за 1986–1990 рр. — К., 1990. — С. 251–326.
6. Про організацію виконання Постанови Верховної Ради Української РСР “Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи” [Електронний ресурс] / Постанова Ради Міністрів УРСР № 228 від 23 серпня 1990 р. — Режим доступу : [http // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-90-%EF](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-90-%EF)
7. Інформаційно-довідкові матеріали з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи [Текст] / Кабінет Міністрів України — 6573/0/2-09 від 30.03.09. — 58 с.
8. Гулько Н. В. Особливості перебігу демографічних процесів у населених пунктах, які прийняли переселенців із зон радіоактивного забруднення [Текст] / Н. В. Гулько // Демографічні дослідження. — Вип. 24 : зб. наук. праць. — К. : НАН України, Ін-т економіки, 2002. — С. 113–129.
9. Доповідна записка відділу науки та навчальних закладів ЦК компартії України про першочергові заходи у зв’язку з аварією на Чорнобильській АЕС [Текст] / Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. — К. : Наукова думка, 1996. — С. 83.
10. Ольшевский В. И. Эвакуация и переселение [Текст] / В. И. Ольшевский, Ю. Я. Рубан // Чернобыльская катастрофа. — К. : Наукова думка, 1995. — С. 61–68.
11. Визначення закономірностей формування демографічних втрат населення при великомасштабній радіаційній аварії і обґрунтування шляхів їх відновлення [Текст] : звіт про НДР

(закл.) / Науковий центр радіаційної медицини АМН України; керівн. М. І. Омелянець; викон. : Н. Ф. Дубова [та ін.]. — К., 2005. — 114 с. — № др. 0103U001411. — Інв. № 392.

12. Медико-демографічний аналіз та оцінка здоров'я жителів зон радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; розробка рекомендацій щодо його збереження [Текст] : звіт про НДР (закл.) / Науковий центр радіаційної медицини АМН України; керівн. М. І. Омелянець; викон.: Н. В. Гунько [та ін.]. — К., 2008. — 106 с. — № др. 0106U002353. — Інв. № 437.

Анотація. У статті показано, що аварія на Чорнобильській АЕС викликала підвищення міграційної активності населення Українського Полісся та суміжних територій. Визначено, що екологічна міграція населення України, спричинена Чорнобильською катастрофою, у часовому аспекті мала дві хвилі (1986—1990 рр.; із 1991 р. і дотепер). За період 1986—2010 рр. проаналізовано напрямки, обсяги та структуру міграційних потоків із радіоактивно забруднених територій України. Окреслено групи факторів, які впливали на екологічну міграцію, та звернуто увагу на зміни геодемографічного і соціально-економічного характеру як у регіонах-донорах, так і в регіонах-реципієнтах. Запропоновано класифікаційні ознаки екологічних міграцій (походження, територіальне поширення, правовий статус, термін реалізації, тривалість, добровільність, повторювальність, кількість мігрантів).

Аннотация. В статье показано, что авария на Чернобыльской АЭС вызвала повышение миграционной активности населения Украинского Полесья и сопредельных территорий. Определено, что экологическая миграция населения Украины, обусловленная Чернобыльской катастрофой, во временном аспекте имела две волны (1986—1990 гг; с 1991 г. и до сих пор). За период 1986—2010 гг. проанализированы направления, объемы и структура миграционных потоков из радиоактивно загрязненных территорий Украины. Очерчены группы факторов, которые влияли на экологическую миграцию, и обращено внимание на изменения геодемографического и социально-экономического характера как в регионах-донорах, так и в регионах-реципиентах. Предложено основные классификационные признаки экологических миграций (происхождение, территориальное распространение, правовой статус, срок реализации, время, добровольность, повторяемость, количество мигрантов).

Summary. It is shown that the Chernobyl accident contributed to enhance the migration activity of the population Ukrainian Polesie and adjacent territories. It was determined that environmental migration in Ukraine caused by the Chernobyl catastrophe, in the time dimension had two waves (1986-1990 years, since 1991 until now). During the period 1986-2010 analyzed direction, size and structure of migration flows from the contaminated territories of Ukraine. Delineated groups of factors that affect the ecological migration, and drew attention to changes in geo-demographic and socio-economic problems in the donor regions and recipient regions. Suggested the basic classification features ecological migration (origin, spatial distribution, legal status, period of implementation, time, voluntariness, frequency, number of migrants).

Ключові слова: Чорнобильська катастрофа, екологічна міграція, обсяги, потоки, фактори, зміни геодемографічного простору, класифікація екологічних міграцій, актуальні напрями наукових досліджень.

Ключевые слова: Чернобыльская катастрофа, экологическая миграция, объемы, потоки, факторы, изменения геодемографического пространства, классификация экологических миграций, актуальные направления научных исследований.

Key words: The Chernobyl catastrophe, ecological migration, amounts, flows, factors change geodemographic space, classification of ecological migration, current directions of scientific research.

Стаття надійшла до редакції журналу 17.06. 2011 р.